

LA HISTÒRIA PREN ELS ACTORS SERIOSAMENT?

BERNARD LEPETIT

Comencem per la superfície de les coses. Heu aquí dos diccionaris, destinats a dibuixar els contorns i a precisar l'organització d'un camp disciplinar, apareguts a la mateixa sèrie. El primer, el *Diccionari crític de la sociologia*, publicat el 1982, disposa relativament de poques entrades (menys d'un centenar), la major part de les quals poden ésser qualificades de conceptes analítics.¹ Hi trobem una definició de la sociologia a partir de la dels fets socials: "els fets socials han d'ésser interpretats com a relacions entre una pluralitat d'actors o d'agents" (p. XIII); els dos primers articles es titulen, respectivament, "acció" i "acció col·lectiva". El segon, el *Diccionari de les ciències històriques*, aparegut quatre anys més tard, és el producte del treball d'un molt nombrós col·lectiu (prop d'un centenar d'investigadors); és prou representatiu, doncs, d'una pràctica modal de la història de la qual en constitueix l'expressió consensual.² Diversos articles en quantitat (més de dos-cents vint) hi aproximen, a l'atzar de l'ordre alfabètic, conceptes analítics, aspectes de civilització, fonaments disciplinaris o metodològics, escoles històriques, autors (d'Ariès a Wölfflin). Se'n podria deduir de bon grat l'aproximació menys conceptualitzant i modeladora de la història, però els apartats que en voldria subratllar són d'altres.

Recorreguem les entrades. Trobem, per exemple, en història, *estructura* (en el diccionari de sociologia també) i *conjuntura* (absent entre els sociòlegs), però no trobem *acte* o *acció*. Llurs substituïts possibles manquen igualment: ni *pràctica*, ni *comportament*, en singular o plural. *Esdeveniment*, encara que es pogués treure com producte d'una acció (intencional o no, col·lectiva o no) ja no hi figura, però sí *història esdevenimental*, que és un gènere i així no defineix l'objecte però sí l'operació de coneixement. En fi, anotarem, per retornar-hi després, que hi és present un important article *mentalitats*, i que l'article *memòria col·lectiva* no es tracta en referència a les pràctiques (com una lectura de Halbwachs, a més absent del sumari, hi hauria pogut suposar), però sí des del punt de vista de l'objecte, cap a la qüestió de la identitat (correlat: *història nacional*) i des del punt de vista dels mètodes, cap a l'especificitat de la documentació (correlat: *història oral*).

D'aquesta breu comparació, se'n conclourà, sota una forma eufemitzada, que

¹ Raymond Boudon i François Bourriand, *Dictionnaire critique de la sociologie*, París, 1982.

² *Dictionnaire des Sciences Historiques*, dir. André Burguière, París, 1986.

la historiografia francesa no dona a l'acció més que una atenció limitada. Voldria provar, mantenint-me només al nivell dels esquemes explicatius que aquella ha fet servir en les dues o tres darreres generacions, de marcar els motius de la llarga eclipsi de l'actor, abans d'investigar les implicacions de la seva possible represa per la disciplina. Negligeixo, voluntàriament, la dimensió social de les pràctiques intel·lectuals dels investigadors: al·liances disciplinars, organització de la recerca, llocs i modalitats de confrontació dels models historiogràfics.

L'anàlisi interna d'una producció diversificada corre diversos riscos, dels quals els principals són establir només posicions relatives, o bé fundar implícitament una jerarquia normativa. La postura constatativa que trio m'obliga, per escapar-hi, dotar-me en principi d'un punt de referència exterior. El manllevaré, segons Vincent Descombes, de Kant.³ El 1798, massa vell per ensenyar, aquest darrer publica el text dels seus cursos dels anys precedents. El petit volum que reprèn les lliçons del semestre d'hivern, que serà reeditat des del 1800, es titula *Antropologia des del punt de vista pragmàtic*. Hi trobem una definició fundadora de les ciències de l'home diferents de les ciències de la natura: "El coneixement fisiològic de l'home tendeix a l'exploració d'allò que la natura fa de l'home; el coneixement pragmàtic d'allò que l'home, en tant que ésser de lliure activitat, fa o pot o deu fer de si mateix". Fundada sobre un postul·lat (l'home és un ésser de lliure activitat), aquesta definició confereix un objecte a les ciències antropològiques: les modalitats pràctiques de la institució de l'home per si mateix. Proposa, igualment, en poques paraules, les declinacions d'aquestes capacitats auto-instituents: els actes ("fer"), els poders i els sabers ("pot fer"), les normes i els valors ("deu fer"). No utilitzaré aquesta definició de la ciència pragmàtica ni com a emblema (aleshores hauria figurat en exerg), ni com a punt de reconeixement (jo mateix hauria fet, llavors, el gest de descobrir-la al termini de la meua exposició), sinó solament, com a conseqüència del seu torn sistemàtic, com a enreixat destinat a posicionar millor, els uns en relació als altres, els diferents elements del paisatge historiogràfic d'ara.

Explicar sense actors

Esbossat a grans trets, aquest paisatge s'organitza, des de la segona posguerra en dues grans masses.

La primera, dominada pels treballs d'Ernest Labrousse i de Fernand Braudel, proposa a la història un programa: establir com —segons quins ritmes i amb quines conseqüències per als grups, la conjunció dels quals formava la societat— s'hauria fet el desenvolupament modern o bé, en certs moments o en certs llocs, s'hauria encallat. La història conjuntural, de la qual els volums de la *Història*

³ Vincent Descombes, "Sciences sociales, sciences pragmatiques", *Critique*, juin-juillet 1991, p. 419-426.

econòmica i social de França constitueixen l'aplicació acabada,⁴ i el model de l'economia-món extret dels treballs de Wallerstein en la *summa* braudeliana (*Civilisations matérielle, économie et capitalisme*)⁵ en formen respectivament els vessants temporal i espacial. L'aproximació macro-econòmica i l'estudi de les estructures espacials, instrumentades per l'estadística descriptiva, en formen els fonaments.

Cap recurs a l'actor, aquí. Recordem només, a títol de símptoma, la primera frase d'un article emblemàtic de Labrousse, "1848-1830-1789. Com neixen les Revolucions?": "les Revolucions es fan malgrat els revolucionaris".⁶ Aquest mateix article permet establir, de manera empírica, els motius d'una declaració voluntàriament tan provocadora. El primer consisteix a buscar pel costat del model de científicitat proposat. Contra una història historitzant, que limitava el seu programa a la restitució dels fets talment com aquests haurien "efectivament ocorregut" i dels motius dels personatges que hi havia a l'origen, aquest motiu manlleva essencialment de Durkheim per l'intermediari de Simiand. Es tracta de marcar variacions concomitants i regularitats estructurades, és a dir, de sotmetre a tractaments estadístics apropiats les dades afegides.

Un segon motiu consisteix a buscar, pel costat de l'esquema causal retingut. L'article de Labrousse conté dos models explicatius, no contradictoris. L'un posa de relleu una explicació pel primer motor. Es tracta del ritme de l'economia, que l'autor, per efecte retòric i per referència a l'actualitat d'aleshores personifica i aixeca a categoria de personatge central: "s'ha parlat, a propòsit de les confusions recents, d'un misteriós 'cap d'orquestra'. El cap d'orquestra, el 1848 i després de les dues revolucions precedents, no és altre que el ritme anònim de la producció capitalista". L'altre model està construït sobre la concordança de les sèries. La Revolució s'inscriu com a efecte de la concurrència de causes independents que es desenvolupen segons llurs temporalitats pròpies: temps llarg, "gairebé de sempre", oposicions socials, temps cíclic de les evolucions econòmiques, temps curt de les estratègies i de les imputacions polítiques. Des que el temps, com a causa primera o com a conjunció, és el portador de l'explicació de les seves pròpies ruptures, esdevé possible alhora construir un model dinàmic i estalviar-se'n l'autor. Podríem rellegir la *Mediterrània* de Braudel de la mateixa manera: la mort del rei, actor irrisori, a la fi del llibre pren un valor emblemàtic.⁷

⁴ Fernand Braudel i Ernest Labrousse, *Histoire économique et sociale de la France*, Tome I, Paris, 1970.

⁵ Fernand Braudel, *Civilisation matérielle. Économie et Capitalisme, XVIIe- XVIIIe siècle*, Paris, 1970.

⁶ Ernest Labrousse, "Comment naissent les Révolutions?", *Actes du Congrès Historique de la Révolution de 1848*, Paris, 1948, pàgs. 1-20.

⁷ Jacques Rancière, *Les noms de l'histoire. Essai de poétique du savoir*, Paris, 1992.

Representacions comuns

La segona massa historiogràfica, la descripció de la qual podria orientar-se pel conjunt de l'obra de Jaques Le Goff i pels treballs de la segona etapa d'Emmanuel Le Roy Ladurie, es caracteritza en principi per la prevalença de nous objectes. El cos (i no ja la mortalitat), la vida amorosa (i no la fecunditat legítima), les maneres de taula (i no les raons alimentàries), les estructures de parentiu i els ritus de passatge (i no ja les categories socials, ordres o classes), les llengües, les imatges, els mites (i no ja les tècniques de producció, l'estat de les forces productives o el producte) dibuixen ara l'estat versemblant de tal o tal societat antiga. D'aquest canvi d'objecte en resulta una desqualificació del mètode quantitatiu en profit de l'activitat interpretativa (per la qual la historiografia francesa no estava, per tradició, gaire armada). En resulta, fins i tot, una modificació d'esquemes temporals de referència: la inèrcia de les categories fonamentals de les cultures condueix a prestar menys atenció a la variabilitat dels temps socials o a les ruptures de ritmes que a la llarga eficàcia de fenòmens pertocants a una història quasi-immòbil. Ja ho havia escrit Braudel: "les representacions mentals són presons de llarga durada".

Un terme, propi de la historiografia francesa, engloba el catàleg dels objectes particulars, l'estudi dels quals ha esdevingut aleshores pertinent: el terme "mentalitats". És en la seva definició, tot ella empírica, que trobem sens dubte els motius de l'oblit de l'actor. Aquest concepte "privilegia el col·lectiu sobre l'individual, els processos culturals impersonals en relació a la cultura dels autors i de les obres, allò psicològic sobre allò intel·lectual, allò autèntic sobre allò reflexionat".⁸ La qüestió dels actors es dissol en el postul·lat de la indiferenciació d'identitats culturals compartides, de les quals només l'escala (val a dir la identificació dels límits dels grups que la comparteixen) està per determinar. La naturalesa de les relacions entre la representació i l'acció està continguda, sense que sigui explicada, en aquesta definició. Representació i acció pertanyen a esferes separades: d'una banda hi ha normes, valors, categories que donen sentit al món, i d'altra banda comportaments i actes que els instrumenten. Potser perquè es despleguen en temporalitats molt diferents (a la llarga durada de les mentalitats s'oposa la brevetat discontinua de les intervencions actives), la representació precedeix l'acció, la motiva i li dona sentit. Més englobadora, posseeix tanmateix una dignitat més gran que justifica que li prestem una atenció preferent. Per simetria, en aquestes condicions, l'acció posseeix en relació a la representació, l'estatut de signe o d'índex: quan es repeteixen, i per llur mateixa repetició, els comportaments revelen les representacions del món que les sostenen (i així, el nombre de misses a dir per repòs de l'ànima dels difunts o de ciris a fer cremar són presos com a indicadors pertinents no de la pràctica religiosa,

⁸ *Dictionnaire des sciences historiques*, p. 456.

sinó del grau i dels continguts de la creença).⁹

És possible registrar les conseqüències que aquestes definicions comporten respecte a la contribució dels actors en els processos històrics. Sigui el gran llibre d'Albert Soboul, *Les Sans-culottes parisiens en l'an II*, publicat des del 1958. Té aquí valor emblemàtic en la mesura en què entén relacionar un sistema d'accions amb un conjunt de representacions socials.¹⁰ Per l'autor, es tracta de "marcar el veritable lloc dels *sans-culottes* parisiens... [de] descriure llur rol en els esdeveniments de la Revolució" i, per fer això, d'examinar com han estat resolts, en el desenvolupament de les seqüències revolucionàries, el "comportament" i les "aspiracions" pròpies dels *sans-culottes* amb les necessitats de la dictadura revolucionària i les exigències de la burgesia. El fracàs (en aquest punt) del projecte apareix en el nivell més general, el del pla del llibre. Dues parts senceraament consagrades a l'acció política i minuciosament dividides en capítols cronològics enquadren una part central dedicada tota a la mentalitat *sans-culotte* i tan ben desindexada del procés revolucionari que hauria pogut ésser objecte d'una publicació separada l'any 1968. Una lògica de l'esdeveniment, d'una banda, i, de l'altra, un comportament quotidià reenviat a una mentalitat declinada tant en els registres dels valors familiars com els de les normes econòmiques o de formes legítimes de la intervenció política, poden aparèixer disjunctes. La posició historiogràfica del projecte autoritza aquesta solució: fer aparèixer l'"especificitat" del "corrent popular" es resoldre les qüestions d'escala que evocàvem més amunt per definir la posició i l'extensió d'un grup unificat entorn al sistema de representacions compartides. El quadre teòric dins del qual està pensat el treball ho permet igualment: unes posicions de classe donen raó conjuntament del contingut dels dos nivells d'anàlisi. Però és resoldre des de l'exterior la qüestió de la contribució els uns amb els altres de les mentalitats, de l'acció i el procés revolucionaris.¹¹

La societat? Un calc

Una hipòtesi generalitzadora permetrà de reunir els dos moments d'una historiografia que nosaltres hem desunit, però que posseeixen en comú l'oblit de l'actor. Les relacions de producció i la relació amb el producte constitueixen els elements pertinents d'una pissarra històrica en el primer cas, i la relació amb si, amb els altres i amb el món en el segon cas: a una aproximació econòmica d'allò social succeïa una aproximació cultural. Així, les dues historiografies acupaven una posició simètrica. A les dues figures, la reducció de l'opacitat

⁹ Michel Vovelle, *Piété baroque et déchristianisation en Provence au XVIIIe siècle*, Paris, 1973.

¹⁰ Albert Soboul, *Les sans-culottes parisiens en l'an II. Mouvement populaire et gouvernement révolutionnaire (1793-1794)*, Paris, 1958.

¹¹ Jacques Guilhamou, *Marseille républicaine (1791-1793)*, Paris, 1992.

d'allò social resultava d'una estratègia de contornament; després de reducció a l'identificació. En d'altres paraules, la definició de tota societat antiga s'obtenia per deducció, explícita o implícita: els trets de la seva economia, o els de les seves mentalitats en fornien, com per calc, tots els elements. La qüestió, aleshores, per plagiar voluntàriament la definició kantiana de la pragmàtica, no era pas de saber el que la societat, en tant que és formada d'éssers de lliure activitat, fa o pot o ha de fer de si mateixa. La qüestió és saber allò que l'economia (a Labrousse o a Braudel) o bé les representacions del món (a Le Goff o a Le Roy Ladurie) fan de la societat i, en el mateix moviment, diuen d'ella. L'esvaïment de l'actor i la desqualificació de fet dels models d'auto-institució del fet social van de costat.

El restabliment de la confiança

L'anàlisi, per tal d'ésser completa, ha de recórrer ara el vessant invers per presentar, per l'exemple i pel fet, els caràcters i les implicacions metodològiques d'una historiografia pragmàtica. L'esdeveniment revolucionari podrà, amb aquest fi, continuar servint de fil roig. El Directori i els principis del Consolat hi apareixen com a un període de crisi: els desordres polítics i financers, la desorganització dels circuits de l'economia, la generalització del banditatge en són els aspectes que es descriuen més sovint. Juntament, testimonien l'esfondrament de les normes, imposades o interioritzades, que regulaven les diferents formes del joc social. En l'àmbit de la producció industrial, per exemple, el plagi dels productes, les ruptures de contracte, els robatoris de matèria primera que es multipliquen manifesten que la Revolució ha fracassat en substituir per un nou conjunt de regles i comportaments adversos, l'antiga referència corporativa. La bona fe ha desaparegut de les relacions socials de producció.

En dos articles publicats els 1987 i 1992, Alain Cottureau, les anàlisis sociològiques del qual són sempre aplicades a la història, ha assajat analitzar minuciosament les modalitats de restabliment de la confiança dins l'esfera econòmica.¹² Els actors socials, que negocien i experimenten localment abans d'obtenir la sanció de l'Estat, són a l'origen. Una sèrie de dispositius nous són instal·lats, els quals són alhora el quadre d'elaboració, el punt d'ancoratge i una de les condicions de l'eficàcia de normes noves. Entre d'altres, els *Conseils des Prud'hommes* —destinats a regular les relacions entre patrons i obrers, que primerament s'instal·laren a títol experimental a Lió el 1806 i després es

¹² Alain Cottureau, "Justice et injustice ordinaire sur les lieux de travail d'après les audiences prud'homales (1806-1866)", *Le Mouvement social*, oct-déc. 1987, pp. 25-59, i "Espace public et capacité de juger. La stabilisation d'un espace public en France aux lendemains de la Révolution", *Raisons Pratiques* 3, Paris, 1992, pp. 239-273.

generalitzaren progressivament a les ciutats de fàbriques fins a la fi de l'Imperi—oferiren una matèria particularment rica a l'anàlisi.

A l'origen de tot afer portat davant dels *prud'hommes* se situa una qüestió particular, que neix de la pràctica quotidiana de la producció presa en la seva dimensió més singular: un teixidor, havent patit una retenció sobre el salari per haver comès un acte que ell no estima contrari als reglaments o als costums locals del treball, portarà la seva queixa davant els *prud'hommes*. L'assumpte es representa com a relació directa entre uns individus, que no poden fer-se representar o ésser secundats per homes de llei. Les persones encausades confronten llurs punts de vista sobre l'afer; reescriuen cadascuna, dotant-lo d'un sentit particular, l'esdeveniment que les oposa. El més sovint, aconsegueixen conciliar llurs punts de vista i es posen d'acord a donar a l'episodi una significació idèntica, val a dir, a interpretar-lo a partir d'una mateixa regla de relació de treball (en relació a la qual el comportament d'una serà jutjat desviat i el de l'altre conforme). L'acomodació s'opera tanmateix no només en profit d'un reglament del conflicte, sinó també (i principalment, per reiteració) en benefici del principi reconegut de regulació social. En els casos menys nombrosos de divergències irreductibles, la intervenció dels consellers *prud'hommes* que resolen condueix a un resultat semblant. El procediment desemboca, doncs, en un usatge localitzat (el projecte en causa). Però, sigui que la conciliació reforça el seu caràcter d'usatge reconegut, sigui que la decisió del consell li confereix una sanció jurídica social, per generalització, l'usatge esdevé un ordre legítim, nascut de la interacció social, en la competència de la jurisdicció local.

Un canvi d'escala i de tipus d'anàlisi desqualifica, si fos necessari, qualsevol idea d'una generació espontània d'aquest dispositiu sòcio-institucional. La institució reactiva una forma institucional de l'Antic Règim. Nombroses memòries proposen, a partir de l'any VIII, que els conflictes del treball siguin arbitrats per jurats formats per patrons i obrers: estableixen, encara que amb una gran prudència retòrica, el vincle entre aquest jurats i els inspectors gremials d'antany. El funcionament dels consells de *prud'hommes* descarta tot i així al mateix temps la institució de les pràctiques de l'Antic Règim. Molt pocs afers, hem dit, arriben a judici. La conciliació es desenvolupa en presència de tercers (un conseller patronal i un conseller obrer), però hom no fa crida a llur arbitratge. A diferència de l'Antic Règim, on nombrosos conflictes es regulaven recorrent a una tercera persona en situació social sobreelevada en relació als protagonistes, el reglament es recolza sobre una dinàmica igualitària en lloc de reactivar, reforçant-la per si mateixa, la jerarquia social. Es tracta, llavors, de la duplicació de principis revolucionaris? Es podria creure-ho donat que el procediment organitza un espai públic on la decisió resulta de la deliberació d'individus la institució dels quals té precisament per funció igualitzar per un moment les condicions. Però l'escala en la qual s'edifica i es regula aquest espai públic introdueix un desviament decisiu: no ja la Nació, sinó l'escaló local; no

ja la delegació electiva sinó el cara a cara dels protagonistes; no ja la universitat de la llei, sinó la localitat de la regla. La reactivació dins de l'acció, al preu d'un espècie de bricolatge interpretatiu, d'experiències indexades en passats diferents es troba així posada al principi del lligam social, les condicions d'establiment i les modalitats del qual són històricament situades.

La societat? Una categoria de la pràctica

Veiem l'interès que hi ha en recordar una mica llargament aquest episodi analític. D'una banda, es tracta ben bé aquesta vegada "d'allò que l'home, en tant que ésser de lliure activitat, fa o pot o ha de fer de si mateix"; heu aquí la diferència construïda en relació als models historiogràfics precedents. D'altra banda, mercès a la seva minúcia, es mostra molt propici a la localització dels efectes sobre les proposicions interpretatives de la inclusió de l'acció i de l'actor. En subratllaré els principals sobre dues qüestions: la de l'objecte i la del model interpretatiu.

La societat, en principi, torna a esdevenir l'objecte privilegiat de la història. Ja no és definida com una de les dimensions particulars de les relacions de producció o de les representacions del món, sinó com el producte de la interacció, com una categoria de la pràctica social. Per tal d'organitzar les seves estructures o regular les seves dinàmiques, la societat no disposa de cap punt fix (de natura econòmica o cultural) que li sigui exterior i transcendent. Troba en el joc dels actors que la formen i la constitueixen les seves pròpies referències. Aquestes poden ser de natura econòmica o cultural, això és una altra qüestió: la reconstrucció d'un ordre manufacturer a més passa per l'activació social, dins de l'esfera econòmica, de principis i de quadern d'acció de naturalesa política i cultural. Constitueix per si mateixa (és a dir per a tots ells) el seu propi motor i els seus propis recursos.

La coherència del model analític condueix a reconduir a cada escala el mateix principi pragmàtic fonamental. Els agents socials s'inscriuen en un sistema de posicions i de relacions establertes i definides en situació, en la interacció que per un moment les uneix. Les identitats socials (el teixidor, el manufacturer) o els vincles socials (aquells que constitueixen, per exemple, l'organització tècnica de la producció o una disciplina de taller) no tenen tampoc naturalesa, sinó només usatges. És a dir, que funcionen efectivament, sota el constrenyiment de la situació, de manera no monòtona.¹³

Definida així, la societat es troba privada de principis de coherència *a priori*. Cap determinació exògena, cap estructura macroscòpica essencial (l'Estat, l'empresa o la família; la noblesa o la burgesia) venen a assegurar la seva estabilitat, donat que es troben ésser respecte a elles, en tot moment, allò que els homes i les dones compromesos en l'acció, provisionalment en fan. De la

¹³ *Les formes de l'expérience*, ed. Bernard Lepetit, Paris, 1995.

mateixa manera, és allò que fa que una societat es mantingui junta (i a falta del qual perdria en l'anomia, el seu caràcter de societat) el fet que esdevé misteriós.¹⁴ La jerarquia de les qüestions importants i dignes d'interès es troba reorganitzada: l'acord que sosté el vincle social, i no ja el desenvolupament i el seu compartiment o bé les modalitats d'una relació col·lectiva al món, es troba portat a la primera fila de les interrogacions.¹⁵ Les declinacions de la qüestió són nombroses donat que es tracta de saber: com s'avé entre subjectes, sobre subjectes (què és un aturat? per exemple)¹⁶ o sobre coses (què és un taller de caritat?); com l'acord es fa (vegeu els consells de *prud'hommes*), fracassa o es desfa (les belles anàlisis consagrades per Steven Kaplan als pretesos complots de penúria mostren per exemple com, abans de la Revolució, l'adhesió popular a la monarquia fou feta trontollar i com l'acord sobre el paper eminent del monarca se'n trobà dissolt).¹⁷ La llista de les ocurrences històriques que s'hi relliguen és interminable com a conseqüència de la multiplicitat dels objectes als quals la qüestió s'aplica (des de l'organització del canvi econòmic fins a la naturalesa del règim polític passant per les formes de l'estratificació social i els canals de mobilitat, o pel tenor dels qüestionaris en tal domini del saber)¹⁸ i de la diversitat d'escala a les quals es representa (des de tal afer de raptos de nens a París el 1750,¹⁹ fins al problema de l'anterioritat francesa en el domini del control dels naixements). Els canvis del paradigma es reconeixen en llur capacitat en aquest tipus de reorganització de conjunt.

El present de l'acció

He explicat, d'acord amb Alain Cottureau, la història del restabliment de les normes de relació en la manufactura tot utilitzant tres cronologies. La primera es compte en dies: condueix de la queixa, manifestació d'un desacord, al restabliment concertat o imposat d'un acord. La segona compta en anys i es desenvolupa en dues escales geogràfiques; descriu: d'una banda, el procés de reiteració dels reglaments de conflictes que aboca, per acumulació, a la formació d'una quasi-legislació regional del treball; d'altra banda, el moment de difusió que, per imitació d'experiències reeixides, condueix a crear una institució semblant al centre de les principals regions industrials. La darrera cronologia, en

¹⁴ Jean-Pierre Dupuy, *La panique*, Paris, 1991.

¹⁵ Luc Boltanski i Laurent Thévenat, *De la justification. Les économies de la grandeur*, Paris, 1991.

¹⁶ Christan Topalov, *Naissance du chômeur, 1880-1910*, Paris, 1994.

¹⁷ Steven Kaplan, *Le complot de farine. Histoire d'une rumeur au XVIIIe siècle*, Paris, 1982.

¹⁸ Alain Desiosières, *La politique des grans nombres, Histoire de la raison statistique*, Paris, 1993. Eric Brian, *La mesure de l'État. Administrateurs et géomètres au XVIIIe siècle*, Paris, 1994.

¹⁹ Arlette Farge i Jacques Revel, *Logiques de la faule. L'affaire des enfants de Paris, 1750*, Paris, 1988.

fi, és menys precisa (la traduiríem més difícilment en un sistema de dates, llevat de llargues) i concerneix diversos decennis: s'hi troben evocats tant el moment revolucionari com un Antic Règim de fronteres no definides. Tal muntatge analític no és propi d'un *Conseil de Prud'hommes*. Hauria pogut adoptar el mateix esquema per dir el restabliment al mateix moment d'un ordre mercantil (les cambres de comerç) o civil (els jutjats de pau). Podria explicar de la mateixa manera l'establiment avui d'un nou ordre territorial a Europa central.

Aquests models temporals difereixen sobre diversos punts dels models historiogràfics precedents. Totes les cronologies que acabo de posar breument en obra realitzen la curta durada, la de l'esdeveniment entès com a acció situada (tal procediment davant dels *prud'hommes*, a Lió, el 1807; el "restabliment" de les cambres de comerç en les principals places mercantils de la República el 1802), la de l'experiència humana, directa o indirecta. No desqualifiquen la llarga durada (els arbitratges gremials dels protagonistes dels episodis de la restauració d'un ordre econòmic durant el Consulat són somniades de principi i llurs virtuts reenvien a un antic passat elaborat per les necessitats de la causa: sobre el moment, i encara en ocasió de llur supressió al principi de la Revolució, i després encara, durant les mesures preses per Turgot el 1776 i el debat ferotge que van suscitar, etc...) sinó una retallada de l'exterior, i *a priori*, de les durades i de llur articulació. Fan tanmateix del present de l'acció el temps de la història.²⁰

Reinhardt Koselleck ha atret l'atenció, en el recull publicat en francès sota el títol *Els futurs passats*, sobre la variació històrica dels models temporals posats en pràctica en l'acció, i sobre la pluralitat de les formes d'articulació en el present, del passat i del futur.²¹ Prendre seriosament les seves anàlisis, és esforçar-se a reconstituir el caràcter dels horitzons temporals dels actors de la història. Aquests posen a prova, en l'acció present, formes passades i valors rebuts segons modalitats que no són necessàriament les nostres perquè no són ni de sempre ni d'arreu. Arbitren, en el present, entre l'interès futur i el del moment; anticipen i s'esforcen en reduir la incertesa del futur de manera diferent (la reconducció del passat i el projecte en constitueixen dues figures possibles). La determinació de les escales cronològiques pertinents passa, doncs, en un model pragmàtic d'anàlisi del fet social, per la restitució de les categories temporals indígenes.

La postura analítica de l'historiador es troba canviada. Veure en el procés històric un present en esllavissament, entendre, com a conseqüència de la interacció social i de la irreversibilitat del temps, la història com a "evolució creadora" (l'expressió és de Bergson), el situa en posició constatativa. En tant que tenen llur font en el seguit de situacions que els institueixen, els estats

²⁰ Bernard Lepetit, "Le présent de l'histoire", *Les formes de l'expérience*, pp. XXX-XXX.

²¹ Reinhardt Koselleck, *Les formes futures passées: Contribution à la sémantique des temps historiques*, Paris, 1990. [Trad. cast.: *Futuro pasado*, Paidós.]

successius de la societat no troben aparentment enlloc llur raó d'ésser, fora de dins de llur desenvolupament mateix. Com explicar, aleshores? L'explicació per la correlació perd potència des que la història és analitzada en la seva dinàmica. L'explicació per les fites vé a ensopegar contra el postulat de la diversitat social i del caràcter creador de la interacció. L'explicació de les causes és desqualificada, per tautològica, quan els processos apareixen depenents de llur mateixa marxa i del seguit de bifurcacions que coneixen. Sembla aleshores no restar més que dir com les coses han esdevingut successivament, i renunciar així a diversos decennis d'elaboració metodològica i la reivindicació de ciència al ben magre profit d'un règim interpretatiu particularment feble.

La proposició, malgrat això, no és exacta més que en el quadre del model explicatiu de les ciències socials. Per fer front a aquesta objecció, una solució consisteix a explorar-ne d'altres. El model descriptiu, sobre el qual el sociòleg Louis Quéré en particular atreu la atenció des de fa anys, és d'aquells.²² Model més feble d'aprehensió del món? La qüestió mereix un aprofundiment col·lectiu. Es remarcarà només aquí aquest model d'intel·ligibilitat és precisament més explicable, en tant que permet alhora respondre a la qüestió "com?" (parlarem aleshores de descripció procedimental, que aprehèn l'acció segons les seves coordenades espacial i temporal) i a la qüestió "per què?" (direm aleshores de la descripció que és semàntica, per tal com referix l'acció als seus contextos de sentit). L'anàlisi que he donat dels *Conseils de Prud'hommes* es rellevarà successivament en aquest dos registres (dels quals caldria pensar l'articulació). Subratllarem també, perquè cal acabar, que les seves capacitats heurístiques són històricament testimoniades: constitueix al segle XVIII una de les bases del projecte dels Enciclopedistes²³ i suscita, en els confins de l'observació científica i de les consideracions sobre els llenguatges, una reflexió de la qual valdria avui reobrir el dossier.

Consell de redacció de la revista "Annales"

(Traducció de Lluís Alabrús.)

RESUMEN: *Se señala el olvido de la problemática de la actuación libre de la persona en historiografía francesa moderna, y se reivindica la importancia de la misma. Se analiza brevemente el ejemplo de los Conseils de Prud'hommes de la Francia de la Restauración, y se concluye defendiendo la conveniencia de un enfoque historiográfico en el que la el estado de una sociedad aparezca determinada por las decisiones libres y múltiples de los individuos.*

²² Louis Quéré, "Le tournant descriptif en sociologie", *Current sociology*, 40 (1992), p. 139-165.

²³ Denis Reynaud, "Pour une théorie de la description au XVIIIe siècle", *Dix-huitième siècle*, 22, 1990, pp. 347-366.

SUMMARY: *Lepetit points out the problem of personal freedom of acts' oblivion in the modern French historiography and he vindicates the importance of this factor. He also analyses the example of the Conseils de Prud'hommes in the time of the Restoration in France and he finishes his article advocating for the convenience of an approach that would consider the state of a society as determined for personal (free and multiple) choices.*